

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Welzilig hij wiens zonden zijn vergeven

Welgelukzalig is hij, wiens overtreding vergeven, wiens zonde bedekt is. Welgelukzalig is de mens, wien de HERE de ongerechtigheid niet toerekent, en in wiens geest geen bedrog is.

Psalm 32 : 1 en 2.

Deze psalm begint met een allervrolijkst woord. Letterlijk staat er in het Hebreeuws : O gelukzaligheden ! De psalmist wil maar zeggen : Wat is die man overgelukkig, wat is hij te benijden, wat heeft hij het goed. Ik herinner mij eens een verklaring van dit woord welgelukzalig gelezen te hebben, waarin gezegd werd : Bij zoveel geluk zou men de vlag wel willen uitsteken, men zou Hoera ! willen roepen, men zou op de bazuin willen blazen.

Er moet dan toch wel iets zeldzaams met deze man aan de hand zijn. Wat is hem wel ten deel gevallen ? Een schone erfenis ? Een lot uit de loterij ? Heeft hij een compleet huis gekregen na een gokje in een zogenaamde liefdadigheidsloterij ? Of mag hij met verloofde of vrouw een reis om de wereld maken ? Of is hij kampioen geworden in de een of andere tak van sport ? Mogelijk wel wereldkampioen ? Dat zijn immers de dingen waaraan de wereld denkt als zij het woord geluk gebruikt ?

Welneen het is veel en veel mooier. De man uit psalm 32 acht bovengenoemde zaken maar „schade en drek“, vergeleken bij het voorrecht dat hem ten deel is gevallen. Want zijn overtreding is vergeven, zijn zonde is bedekt, de HERE rekent hem zijn ongerechtigheid niet toe !

David heeft in z'n leven veel narigheid gehad. Er was veel „kwaad“ in zijn leven. Maar het ergste kwaad was de zonde. Welke overtreding hij begaan had zegt hij in deze psalm niet. Wie zal zeggen of de verklaarders gelijk hebben, die denken aan de moord op Uria en het zich toeëigenen van Bathseba ? Er is geen mens, die dit met zekerheid kan zeggen en we moeten met onze onderstellingen maar voorzichtig zijn. Wat doet het er eigenlijk ook toe ?

Met drie woorden noemt David het kwaad, dat hij gedaan heeft, maar met die drie uitdrukkingen wordt dezelfde zaak bedoeld. Hij noemt het kwaad, dat hij beging : **overtreding, zonde en ongerechtigheid.**

David had het gebod Gods overtreden. Hij moest belijden : „Tegen U, U alleen heb ik gezondigd en gedaan dat kwaad is in uw ogen“. Ps. 51 : 6. Hij was over de schreef van de wet des HEREN gegaan, die goede en heilige en volmaakte wet van de hemelse Vader. Dat woord overtreding kan een kind al wel begrijpen. Vader heeft z'n kinderen een plaats aangewezen, waar ze mogen spelen, bijv. in de achterkamer. Maar in de voorkamer mogen ze niet komen. Als één der kinderen nu toch de voet over de drempel zet en in de voorkamer komt, dan overtreedt hij. Dan is hij in overtreding. David was in overtreding tegen een gebod des HEREN en daarom was Hij toornig op hem.

Een ander woord voor dezelfde zaak is : zonde. De mensen gebruiken dat woord nogal eens in de zin van : Wat is dat jammer. Een mooie vaas is gebroken of een kostbaar voorwerp is verloren. Dan zegt men : dat is zonde. Zó moeten wij dat woord maar niet gebruiken. Zonde is veel erger dan het missen van een mooi ding.

Zonde wil zeggen : ons levensdoel missen. Onze bestemming is naar de wil des HEREN te leven. Ons levensdoel bereiken we als we

de HERE behagen in ons doen en laten. In het woord zonde zit nu de gedachte, dat we uit de goede richting gaan. Als we zondigen dan verwijderen we ons van de levende God. Dan missen we Zijn gunst en verwekken we Hem tot toorn. Dan is de hand Gods zwaar op ons en dan krijgen we de HERE tegen. Dat is het ergste wat er gebeuren kan.

Nog een derde woord gebruikt David : ongerechtigheid. Hij week van de rechte weg af, deed wat niet recht, maar krom was in de ogen des HEREN.

Toen dat alles tot hem doordrong was hij er „kapot“ van. Zó zouden wij zeggen wat David uitdrukt in deze woorden : mijn beenderen werden verouderd en mijn sap werd veranderd in zomerdroogten. Hij was er rampzalig aan toe.

***

David heeft Gods genade niet kunnen missen. Hij heeft z'n zonde aan God bekend gemaakt en z'n ongerechtigheid niet bedekt, maar z'n overtredingen aan de HERE beleeden. Toen kwam de welgelukzaligheid in z'n leven terug. Want de HERE deed het kwaad uit zijn leven weg en gaf hem weer het grote goed. Met drie uitdrukkingen wordt aangegeven hoe een zondaar wordt verlost van het grootste kwaad en wordt begiftigd met het grootste goed. Dit bestaat hierin, dat de overtreding wordt **vergeven**, de zonde wordt **bedekt** en de ongerechtigheid **niet wordt toegerekend.**

In al deze drie woorden zit dunkt mij dezelfde gedachte, namelijk die van wegemen, wegdoen, uit de weg ruimen, zodat er niets van overblijft. Als wij mensen elkander vergeven, dan blijft er meestal nog wel „wat zitten“. Als iemand ons iets heeft misdaan dan kunnen we dat o zo moeilijk vergeten. Mogelijk reiken we elkaar de hand, maar bij een volgende gelegenheid wordt „de oude koe“ weer uit de sloot gehaald.

Maar als de HERE de zonden vergeeft, dan doet Hij de schuld helemaal weg. Hij werpt ze „in de diepte der zee“. Nu, wat op de bodem der zee ligt komt nooit weer te voorschijn. Hij werpt ze „achter zijn rug“ zodat ze volkomen uit zijn gezicht verdwenen zijn. Zoals de zondebok de wildernis werd ingestuurd om nooit weer terug te komen, zo stuurt de HERE de beleeden zonden weg, zodat ze nooit terug komen. God vergeeft mild en verwijt nooit weer.

Dezelfde gedachte zit ook in dat „bedekken“. De HERE begraaft onze schulden om zo te zeggen. Hij doet er zand over, maar dan zó, dat Hij er nooit meer aan denkt.

Hij rekent de zonde nooit meer toe. Als we ergens iets gekocht hebben zonder te betalen, dan worden we voor een bedrag te boek gezet, het wordt ons toegerekend. Eerst als we hebben betaald wordt er een streep doorgehaald. Zo haalt de HERE een streep door onze schulden. We staan niet meer bij Hem in het krijt. Als we onze schuld belijden wist de HERE haar uit en dan zijn we er eens en voor altijd van af.

***

Dit leven is vol van „kwaden“, narigheden zonder tal. Maar het ergste van alles is zonde, overtreding, ongerechtigheid. En dat niet in de eerste plaats omdat zonde lichaam en ziel aantast en omdat ze de samenleving verpest en ziekenhuizen en gestichten aan patiënten helpt. Maar omdat ze opstand tegen God is en scheiding brengt van de HERE en Gods genade doet missen.

UIT DE INHOUD:

Welzilig hij wiens zonden zijn vergeven	H. J. J.
Om de éénheid der kerk (III slot)	C. V.
Naar de top der aarde (V)	P. G.
Situatief denken (slot)	J. W.
Boekbespreking	J. M.
Willempje	D. W. L. M.
Persschouw	
Van hier en ginds	
Kerknieuws	

Er is maar één medicijn tegen de zonde, namelijk vergeving, bedekking, niet toerekening. Dat medicijn biedt het Evangelie van Gods genade. David kende het al en het heeft hem zeer getroost. Gods genade is in Christus voor ons nog stralender verschenen. Johannes schrijft van Hem : „Uit zijn volheid hebben wij allen ontvangen, ook genade voor genade; want de wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden. Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, die in de schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard“. Joh. 1 : 16—18.

Maar hebben we niet meer nodig dan vergeving ? Waar blijft de wedergeboorte dan of de vernieuwing van ons leven ? Moeten we geen andere mensen worden ? We moeten toch niet alleen van de schuld der zonde, maar ook van de macht der zonde en van de smet der zonde afgeholpen worden ? Is het dan wel genoeg, dat de HERE onze zonden vergeeft en zijn we daarmee al welgelukzalig ?

Dat dit alles nodig is ontken ik niet. Maar waar echt vergeving is, daar komt dit alles mee. Luther heeft eens gezegd als ik me niet vergis : „Waar vergeving is, daar is leven“. Hij had gelijk. Hetzelfde Evangelie, dat ons de vergeving der zonden schenkt, is ook een kracht Gods tot zaligheid. Dat wil zeggen : Een kracht Gods om ons van de macht en smet van de zonde af te helpen. Dat gaat niet vanzelf. Het gaat niet zonder strijd, soms ten bloede toe. Het gaat ook niet zonder weer vallen en weer opstaan. Maar als we door het geloof in de Here Jezus vergeving der zonden hebben en vrede met God hebben en in Gods vriendelijk aangezicht ons verheugen, dan is ook de macht en heerschappij der zonde gebroken en dan geloven we in de almachtige kracht van de Heilige Geest, die ons tot meer dan overwinnaars maakt. Waar de schuld der zonde is vergeven, daar is ook de macht der zonde gebroken.

***

Welgelukzalig is hij in wiens geest geen bedrog is. Dat hoort er ook bij. We moeten de zonde voor de HERE niet verbergen. Oprecht het kwaad belijden. Niet over de schuld heenlopen of er om heen draaien. Want onbeleeden zonde vindt geen vergeving. Verborgen zonde wordt een macht in ons leven, die naar de hel kan slepen. Het kan soms zo erg zijn, dat we haast niet durven bidden om vergeving. Maar dan denken we slecht van onze Vader, die in de hemelen is. Die mildelijk vergeeft en niet verwijt en wiens genade geen grenzen kent.

H. J. JAGER.

Om de éénheid der kerk

III (Slot)

In ons artikel van vorige week tekenden we hoe Sikkkel de éénheid der kerk zocht.

Die komt naar zijn overtuiging niet maar tot stand door bepalingen, verklaringen, afspraken, overeenkomsten, bedingen enz.

Neen, voor echte, kerkelijke vereniging is veel méér nodig. Die moet veel dieper gaan dan zulke dingen — hoe noodzakelijk ze overigens ook mogen zijn. Het komt bij de eenheid der kerk immers vóór alles aan op de gemeenschap des geloofs, de band der liefde, de eenheid des Geestes, het éénlichaam-zijn met Christus — en dat alles óók in het leven, de arbeid, de strijd der kerk.

Ja, als de kerk niet méér was dan een rechtsgemeenschap, dan had men aan rechtsbepalingen en -overeenkomsten wel genoeg om de éénheid der kerk tot stand te brengen.

En als de kerk een gemeenschap was van mensen met dezelfde opvattingen, dezelfde theologische inzichten, dezelfde religieuze beschouwingen — ja dan was het om tot eenheid te komen genoeg dat de verschillende partijen tot dezelfde opvattingen en inzichten kwamen.

Maar de kerk van Christus is veel méér dan dat. En de gemeenschap, de eenheid der kerk grijpt veel dieper en verder dan alle andere „gemeenschappen“, die er op de wereld zijn. Daarom vraagt ware kerkelijke gemeenschap en eenheid ook veel en veel méér dan een juridische overeenkomst en een gelijkheid van denken.

Het is zelfs zo, dat al schort er aan die rechtelijke overeenkomsten wel het een en ander en al zijn de theologische inzichten ook niet geheel en al aan elkaar gelijk, de ware eenheid der kerk toch een feit kan zijn en heerlijk kan bloeien.

Trouwens — men komt in de kerk nooit zo ver dat de theologische inzichten geheel en al gelijk zijn. Prof. Schilder zei eens toen men hem vroeg een preciese omschrijving van de verbondsbeschouwing der vrijgemaakten te geven: **De Verbondsbeschouwing der vrijgemaakten?** — Wel er zijn misschien wel tien verbondsbeschouwingen onder de vrijgemaakten. Maar dat is niet erg! Het komt er helemaal niet op aan of we allen precies dezelfde verbondsbeschouwing hebben. Het komt er alleen maar op aan, of we het woord der Schrift omtrent het verbond geloven en daarom ook hetzelfde omtrent het verbond belijden!

Welnu, in onderscheiding van velen, stootte Sikkkel bij het zoeken naar de eenheid der kerk door tot de kern.

En zo kwam hij er toe publiek te belijden wat hij ten opzichte van de broeders met wie hij de eenheid zocht had misdaan.

Zo kwam hij er toe hen met de teerheid en fijngevoeligheid des geloofs tegemoet te treden.

Zo bezwoer hij alle broeders alle hoogmoed, eigengereidheid, eigenzinnigheid, radicaal af te leggen.

Zo riep hij zichzelf en allen op elkaar aan te nemen met alle gebreken, zonden, zwakheden, gelijk ook Christus ons aangenomen heeft.

Zo wakte hij op om juist met het oog op de kerkelijke eenheid steeds weer het aanzicht des Heren te zoeken in schuldbelijdenis, smeking en dankzegging.

***

Het is altijd weer ontroerend te zien hoe déze geest, die de geest van Christus is, de harten der broeders vertedert en de boze en het boze overwint.

Deze geest doet wantrouwen, achterdocht, misverstand, bitterheid verdwijnen als sneeuw voor de zon. Deze geest maakt harde harten zacht. Tegen deze geest kan Satan en het boze hart niet op. Tegenover deze geest kan een kind Gods niet meer blijven zien op het eigene, maar gaan zijn ogen open voor hetgeen des anderen is. Als deze geest openbaar wordt, wordt het kwade overwonnen, door het goede!

Men moet er vooral ook goed op letten, dat Sikkkel begint met zo te spreken, zo te zijn.

Hij wachtte niet tot er van „de andere kant“ tekenen van schuldbesef, berouw, toenadering, zichtbaar werden. Als men daarop

wacht, als men wil dat de anderen hierin vóór zullen gaan, staat men reeds radicaal verkeerd. Dan heeft men de geest van Christus niet. Men moet de geest van Christus ver-tonen juist geheel afgezien van wat „de andere partij“ is, doet en zegt. Het behoort juist tot de gestalte van Christus om in deze dingen voorop te gaan en de eerste en dat is hier tegelijk: de minste te zijn.

Het is heerlijk te lezen welke reacties, deze echt broederlijke, echt christelijke, echt Geestelijke woorden van Sikkkel onder de afgescheidenen verwekten.

In de „Roeper“, het blad waarvan Prof. Lindeboom jaren lang redacteur is geweest werd b.v. op deze woorden zo gereageerd:

„Wij hebben deze woorden van Ds Sikkkel met buitengewoon genot gelezen, en ook op anderen, die wij er mee in kennis stelden, heeft het een zeer weldadigen indruk gemaakt.

Geen wonder! een stuk, blijkbaar geschreven met een warm hart; met een hart, dat zich grootelijks verheugt over de aanvankelijk gesloten vereeniging; maar ook met een hart dat diep schuld gevoelt over miskenning en leed in vroeger jaren den Chr. Geref. broeders aangedaan.

Ontvange de geachte schrijver voor dat uitnemende woord onzen hartelijken dank; verzekerd als hij kan zijn, dat zulke getuigenissen niet weinig zullen bijdragen ter bevordering van de goede zaak, ter ineenmelting van gemeenten, die maar al te lang gescheiden van elkander zijn geweest, die tegenover elkander hebben gestaan“.

Onder broeders leidt een oprechte schuldbelijdenis van de een als van zelf ook tot schuldbelijdenis van de ander.

Dat bleek ook hier.

De Roeper gaat namelijk zo verder:

„Ja, ook de Christ. Geref. broeders en zusters hebben wel iets te belijden; wij voor ons althans bekennen gaarne, veel te weinig te hebben verstaan en beoefend het schoone woord uit onze belijdenis: „Ik geloof de gemeenschap der heiligen“. De Catholiciteit van Christus' Kerk werd nog zoo weinig door ons begrepen; de handelingen van Hervormde — en naderhand Doleerende broeders werden meestal zeer eenzijdig door ons beoordeeld, en daardoor niet zelden veroordeeld, waardoor eene tevredenheid met ons zelve, maar al te dikwerf en maar al te duidelijk te voorschijn trad.

Neen, de vonden die ingebracht werden, om het blijven in de Herv. Kerk goed te praten, en de tegenwerking, die wij menigmaal moesten ondervinden, mogen en willen ook wij thans niet rechtvaardigen; want daarop zien de broeders nu zelf met leedwezen terug. Maar dat we ons aan eenzijdige en liefdelooze beoordeeling, helaas! maar al te veel ons hebben schuldig gemaakt, zal wel moeilijk kunnen worden tegengesproken.

Voor die zonde vragen wij vergeving; ten volle overtuigd, dat die ons van harte wordt geschonken.

Welk een voorrecht, dat wij nu één zijn geworden; dat Zions God de bede zijns volk genadig heeft willen verhooren, en wij nu samen kunnen werken, niet slechts op het gebied van Christelijke Philantropie, maar ook in betrekking tot het kerkelijk leven.

Geve de Heere, dat de samensmelting, vooral in kleinere plaatsen, hoe langer hoe meer tot stand moge komen, en de vijand zie, dat we zijn één volk, strijdende onder één banier, jagende naar één doel: de handhaving van de eer van Sions Koning en het hechten van paalen aan de kroon van den Middelaar“.

Zo triumfeerde de Geest van Christus in het leven van hen die gescheiden waren maar in Christus werden verenigd.

***

Het spreekt wel van zelf, dat Sikkkel met zeer grote blijdschap de definitieve vereeniging van Chr. Gereformeerden en Afgescheidenen doorleefde.

Toen deze een feit was geworden besprak hij dat grote gebeuren met een diepe verwondering over wat was geschied.

Allereerst wijst hij er op, dat wat die vereeniging is, door alle gereformeerden steeds was gewild en gezocht, al wisten ze dikwijls

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Groningen
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs. G. Puchinger, Utrecht
Drs. H. R. Rookmaker, Amsterdam-Z.
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw“:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

niet hoe ze tot de vervulling van hun diep begeren moesten komen.

„Ieder toch, die in de gereformeerde belijdenis staat, wenscht immer, dat allen in die belijdenis staan mochten. Elk, die met andere gereformeerde belijders in kerkelijke gemeenschap leeft onder de gereformeerde kerkenorde, is van overtuiging, dat alle gereformeerde belijders in zoodanige kerkelijke gemeenschap en onder de gereformeerde kerkregering zullen leven. En evenzoo zien alle gereformeerde kerken, die naar de gereformeerde kerkenorde in gereformerd kerkverband leven, er naar uit, dat elke kerk, die met haar dezelfde belijdenis en dezelfde kerkenorde volgt, ook tot hetzelfde kerkverband met haar zal behooren.

Hoe bedroeven zich de gereformeerde kerken, wanneer eene kerk, die met haar in belijdenis en kerkenorde overeenstemt, zich aan het kerkverband onttrekt. Zij rekenen dat terecht een zonde te zijn tegen de kerken Christi bedreven, eene zonde tegen het lichaam des Heeren en daarmee tegen den Heere zelve.

De belijdenis toch eischt de eenheid van kerkverband van alle gereformeerde kerken.

En de gereformeerde kerkenorde eischt evenzeer de eenheid van kerkverband van alle gereformeerde kerken. Wie die eenheid niet wil, verloochent daarin de gereformeerde belijdenis, en verloochent daarin de gereformeerde kerkregering.

Een gereformeerde heeft hierin geen wil, geen keus. Zijn beginsel dwingt hem tot de eenheid. Hij moet voor zich en voor anderen ten ernstigste op die eenheid staan, zoo het bij hem met de gereformeerde belijdenis, met de gereformeerde kerkregering, met de gereformeerde kerk meenens is.

Hier is geen nagel tusschen te krijgen“.

Het gaat in het zoeken van deze eenheid om de tegenstelling tussen: gereformeerd en sectarisch.

Of men wil de eenheid van allen, die de gereformeerde belijdenis en de gereformeerde kerkregering aanvaarden en dan is men gereformeerd — of men verzet zich tegen die eenheid en dan is men sectarisch.

„Het gaat niet aan te zeggen: „ik ben goed gereformeerd, maar ik heb in die vereeniging, in belijdenis, kerkenorde en kerkverband toch geen zin“. Wie er zóó voor staat leeft bij zijn zin en niet bij zijn belijdenis. Hij wil een kerk naar zijn zin en niet naar zijn belijdenis. Hij zoekt een kerkelijke gemeenschap en een kerkverband naar zijn zin en niet naar zijn belijdenis. Vandaag is zijn zin zus en morgen is zijn zin zóó. Wie met hem vereenigd wil zijn, moet zich met zijn zin vereenigen; naar zijn zin zich schikken; en met zijn zin op en neer gaan. Hij gaat heden als hij zin heeft mee; en trekt zich morgen als hij zin krijgt terug; en overmorgen, als 't hem in den zin komen wil, verscheurt hij de kerk; totdat hij weer zin heeft om te vereenigen. Dat zou een diep zondig kerkelijk leven worden. Een door en door eigenzinnig, willekeurig, grillig, zelfzuchtig, vleeschelijk kerkelijk leven. Zoo doet een ingebeeld behaagziek nufje; geen man, geen christen.

De christen, de gereformeerde leeft niet bij

zijn zin maar bij Gods wil, bij Gods geopenbaarden wil. Hij eischt op kerkelijk gebied dan ook, wat de eisch des Woords en mitsdien der belijdenis is; eenheid in belijden, in kerkenorde, en derhalve ook eenheid van kerkverband".

* * *

Met alle klem betoogt Sikkel nog weer eens dat God die eenheid eist.

En die eis moet door iedere gelovige dodelijk ernstig worden genomen. Waar zou men de moed vandaan halen om deze eis niet als volstrekt allen bindend te erkennen en te handhaven?

„De eenheid der kerk is van Godswege verplichtend.

Er is niets, dat vrijheid geeft, om die eenheid te weigeren.

Er is niets, dat vrijheid geeft, om die eenheid te verstoren.

Weiger alle leeraars, die niet bekwaam zijn om te leeren, — goed! Ontsla ouderlingen en diakenen, die den toets niet kunnen doorstaan, — best!

Sta er op, dat elke leeraar, en elke kerk independentistische of labadistische, of welke willekeurige eigenwijsheid en pauselijkheid en eigendommelijkheid en ijdelheid, ook, gevangen zullen geven; en in gereformeerde paden onder en naar de gereformeerde belijdenis en kerkenorde in den ééne kerkeraad en in het ééne kerkverband zullen leven; en alle woord en klank en schrift, waarmee ze de gereformeerde kerk beschadigen, of ondermijnen, zullen nalaten en afleggen; — uitstekend!

Eisch, dat de kerk niet een speelballetje zij van dezen of dien maar kerk, die zich tegenover alle eigendunkelijkheid in den Naam des Heeren gelden laat, als de gemeente Gods, de pilaar en vastigheid der waarheid; een muur tegen alle sectaristen, tegen allen, die voor hun liefhebberij hun eigen vischvijvertje willen hebben, hun eigen troontje willen oprichten, hun eigen tempeltje willen bouwen;

eisch, dat de kerk zich tegen die allen gelden laat en elk in consciëntie en handeling zijn plaatsje leert houden, als zijnde niet het lichaam maar slechts een lid dat aan het lichaam onderworpen is; eisch, dat de kerk alle gedachte, dat Ds A of Baas B of vrouw C de kerk is, neerwerpe, — die eisch is recht in een Gereformeerde kerk; in een kerk!...

Maar juist, zoo ge die eischen stelt, zoo het u daarmee ernst is, onderwerp uzelf dan allereerst aan den eisch van de éénheid der kerken, waar ze in belijdenis en kerkregering in dezelfde en gelijke rechten staan!

Hier is het „shibboleth", waaraan zij, die waarlijk de gereformeerde kerk voorstaan, te kennen zijn".

De anderen willen dit „shibboleth" niet. Zij zeggen het niet. Zij willen het niet zeggen. Zij zeggen altijd „shibboleth".

„Dat is: zij komen met „ik". Ik vind, en ik wil, en ik vraag, en ik gevoel, en ik vrees, en ik heb gezegd, en ik zal. Het begint en het eindigt met ik en mijn en wij en ons. Hier wordt de waarlijk godvruchtige gereformeerde adem gemist".

Maar de gereformeerde belijdenis gaat hier vierkant tegen in. Zij staat daartegenover als vuur tegenover water.

„Want het karakter van de echte gereformeerde belijdenis, van de zuivere waarheid, ja van het christendom is, dat het ik er in gekruisigd is. Iemand moge nog zoo hoog opgeven van gereformeerde en van geestelijke kennis en ervaring; — zoo hij het nog altijd over zichzelf heeft, is het ik niet gekruisigd, en is hij in zijn zieleleven nog niet gereformeerde. Hij mint Jerusalem nog niet boven zijn rechterhand, en is tot het nuchtere, alle „ikken" geringachtende, maar daarom zoo waarlijk godvruchtige en godverheerlijkende gereformeerde kerkelijke leven niet bekwaam. In dat kerkelijk leven komt God tot zijn eere, en het lichaam van Christus tot zijn recht, — maar alle vleesch is daar gras, en alle heerlijkheid van een mensch een grasbloem, afgevallen en verdord. Alleen in het lichaam van Christus vindt elk zijn waarde door het lichaam. Alle naam wordt daar neergeworpen; slechts één naam vervult heel den tempel. Wie is zelfs Paulus, en wie is Apollos anders dan dienaars door welke gij, o kerke Christi hebt geloofd. Alles is uwe; doch gij zijt van Christus! Gij als gemeente, als kerk!

Dit waarlijk christelijke, kerkelijke, gereformeerde werpt alles wat zich ook in de gereformeerden tegen de eenheid der gereformeerde kerken verheffen wou, neer. Geen gereformeerde kan eenige wettige vrijheid vinden, om tegen de eenheid der gereformeerde kerken op de belijdenis en onder de kerkenorde zijn tong te verroeren. Het eenige wat hem daartoe bewegen kan, is „ik". De eenheid met kerken, die naar de gereformeerde belijdenis en kerkenorde willen geregeerd en geoordeeld worden, mag geen gereformeerde weigeren. Slechts wie zelf niet waarlijk onder die belijdenis en die kerkregering bukken wil, kan tegen deze eenheid in verzet komen. Maar daarmee verlaat hij dan ook de kerkelijke gereformeerde paden, om, zij het dan ook met gereformeerde naam, in een eigen schismatiek priëltje zijn genoegen te zoeken".

* * *

Sikkel eindigt zijn prachtige exhortaties met deze lofzang:

„Vereenigd!

Vereenigd in belijdenis en kerkelijk leven, — dat was aller gereformeerden wensch.

En de vervulling van dien wensch is verkregen.

Alle gereformeerde kerken, die door de goede hand Gods sinds '34 en '86 uit het doolhof van het hervormd kerkgenootschap werden uitgeleid en aanvankelijk door het bijkomstige reglement van '69 gescheiden bleven, zijn, nu dat reglement wegviel en alleen belijdenis en kerkenorde bleven, in den wetigen weg en naar den eisch van belijdenis en kerkenorde tot vereeniging gekomen.

Alle onderscheid tusschen die kerken viel nu weg; die kerken zijn nu één. Geen A of B. onderscheidt ze meer. Slechts waar twee of meer kerkeraden zijn, worden voor den korten tijd, die nog voor de regelmatige ineen-smelting noodig is, die kerkeraden door een verschillenden letter aangeduid. Maar volstrekt niet om daarmee een verschil aan te geven. Wie nog spreekt of schrijft van afgescheidenen, of doleerenden van Christelijk gereformeerde, of Nederduitsch gereformeerde, die doet onrecht. De kerken zijn één. En ze besloten, die eenheid uit te drukken door zichzelf en elkander te noemen: gereformeerde kerken.

Geen verschil mag meer gemaakt worden. De leeraars behooren nu door het kerkverband tot de gereformeerde kerken; tot de ééne zoowel als tot de andere.

De theologische school te Kampen is nu de school der gereformeerde kerken; van de ééne zoowel als van de andere.

De zendingsarbeid is thans die van de gereformeerde kerken; van de ééne zoowel als van de andere.

De candidaten in de godgeleerdheid van de Vrije Universiteit, die classicaal examen deden, zijn thans candidaten der gereformeerde kerken; van de ééne zoowel als van de andere.

De vacatuurburten moeten thans vervuld door de leeraars der gereformeerde kerken, en de classen zullen wel doen in het aanwijzen der leeraars hierop te letten, opdat en de leeraars en de kerken de eenheid mogen gevoelen en oefenen. Het moet ernst zijn met die eenheid.

Zoo zal ook bij benoemingen in de classicale vergaderingen en synoden alle pogen om een dienaar des Woords of ouderling uit dezen of dien vroegeren kring te verkiezen moeten onderdrukt worden.

In alles moet de eenheid uitkomen. Alle verschil moet wegvallen. Slechts naar geschiktheid en bekwaamheid of ervaring worde, overeenkomstig de kerkenorde, voor zooveel noodig gevraagd. En overigens zal gelijkheid moeten onderhouden worden en de toerbeurt gelden.

De hulp voor ondersteuning van studenten, voor emeriti predikanten, voor predikantsweduwen en weezen gaat voortaan van allen samen uit.

O worde de rijkdom, die in het wegvallen van „mijn" en „dijn", van „gij" en „wij", van „hen" en „ons" geschonken werd, genoten.

Dit is het heerlijke van Christus' kruis, waarin met den apostel de gemeente des Heeren roemt, dat Hij deze twee tot één gemaakt heeft.

Worde daarin dan ook onze roem gevonden. En zij het een roemen niet in onszelf, maar in den Heere".

Wat klinken deze Sikkeliaanse klanken in onze tijd vreemd.

Ze zijn als verklonken.

Maar als de Geest ontwaakt dan zullen ze weer gehoord worden.

Als een openbaring van het gelóof in de eenheid der kerk van onze Heer Jezus Christus.

Als een erkenning van de eis des Heren om een te zijn met alle broeders gelijk Christus één is met zijn Vader die in de hemelen is. C. V.

Naar de top der aarde

(V)

Terwijl onze elektrische trein nog steeds voortsnel om ons in de Zweedse hoofdstad te brengen, willen wij onze beschouwing over de Zweden en hun geestelijk en maatschappelijk leven nog even vervolgen.

Zeiden wij een vorig maal reeds, dat de Zweedse kerk een staatskerk is en de Zweedse predikanten ambtenaren waren van de Zweedse staat, deze nauwe binding van de staat aan het geestelijk leven der burgers komt ook heel sterk uit in het politieke leven en het onderwijs. Doordat de predikanten dienaren van de Staat zijn, onthouden zij zich ook van de politiek. In alle politieke partijen, laten wij aannemen met uitzondering van de communisten, treft men dan ook leden van de kerk aan. Van een Staatskerk kan men niet verwachten, dat zij en haar kerkedienaren zich zullen richten tegen bepaalde activiteiten van de Staat; dit brengt met zich, dat de politieke strijd zich niet verdiept tot de grondslagen van het leven en aan het leven van de Staat evenmin de primaire eis van het Woord Gods stelt. Men vindt dit dan ook afgespiegeld in de vijf grote politieke partijen, die Zweden heeft: De Conservatieven (in het Zweeds. Högern), de Boerenpartij (Bondeförbundet), de Liberalen (Folkpartiet), de sociaal-democraten en de communisten. De meest kerkelijk medelevende burgers treft men aan in de Conservatieve partij en bij de Liberalen, die in Zweden ook meer rechts georiënteerd zijn dan bij ons in de Vrijzinnig Democratische Partij het geval is. De Conservatieve partij heeft het oog gericht op die verbeteringen, welke het gehele volk ten

goede kunnen komen, het is voornamelijk de partij van de kleine luiden, de ambtenaren, terwijl er ook veel boeren lid van zijn. De Folkpartiet of de Liberalen bestrijden de te ver gaande Staatsbemoeiing, vechten voor de individuele vrijheden. In haar gelederen treft men de ontwikkelde burgers, industriëlen en middenstanders aan. De sociaal-democraten onderscheiden zich in zoverre van hun partijgenoten bij ons, dat zij minder op socialisatie uit zijn en meer uitsluitend de directe belangen van de arbeidersbevolking voorstaan en in hun lot verbeteringen trachten aan te brengen. Zweden kent dan ook, waar het reeds jaren lang socialistisch geregeerd wordt, zeer ver gaande sociale wetten en staatsvoorzieningen. Het oudendagspensioen kende men er reeds lang. Nu bij de laatste verkiezingen de socialisten weer een overwinning hebben geboekt, tegen veler verwachtingen in, rekent men er algemeen op, dat nu het volledige staatspensioen voor de gehele arbeidende Zweedse bevolking wel zal doorgaan. Dit zal dan volgens de plannen voor iedereen die werkt, een staatspensioen brengen van 60% van het gemiddelde looninkomen van de beste vijftien jaren van zijn verdiensten. Dit krijgt dan niet alleen de werkende man, maar ook de werkende vrouw, ook al is zij gehuwd. Hoewel in Zweden reeds een zeer groot aantal gehuwde vrouwen een betrekking heeft buitenshuis, kan men verwachten dat dit, nu deze wet er komen zal met deze uitwerking, tot gevolg zal hebben, dat de gehuwde vrouwen nog meer hun werk buitenshuis zullen gaan zoeken. Arbeid van de gehuwde vrouw is overigens in Zweden, vooral in de steden, iets zeer

normaals. Men beschouwt feitelijk de gehuwde vrouw, die bij haar huwelijk haar plaats in het bedrijfsleven opgeeft en zich aan haar gezin gaat wijden, zolang ze nog geen kinderen heeft, als een luxe vrouwtje, waarvoor men dan ook de typische uitdrukking „luxus kvinnor” heeft. Op bepaalde kwade gevolgen van deze arbeid der gehuwde vrouw, zoals zij in het leven der Zweden duidelijk aan de dag treden helaas, komen wij nog nader terug.

Waar de Staat zich bemoeit met het geestelijk leven zijner burgers en in de leiding daarvan een wezenlijk aandeel neemt, gelijk wij gezien hebben t.a.v. het kerkelijk leven, daar komt deze zelfde staatsinvloed ook bij het onderwijs zeer duidelijk naar voren. Alle onderwijs, zowel het lagere, middelbare als hoger onderwijs is kosteloos en wordt door de Staat betaald.

De school is de volksschool. Het lager onderwijs wordt minimaal tot het veertiende jaar gegeven met maximaal negen leerjaren. Zij, die alle negen klassen doorlopen hebben, kunnen een examen doen, dat ongeveer met ons ULO examen gelijk staat. Wil men het „studenten”examen doen, dat toegang geeft tot de universiteiten, dan moet men in totaal twaalf jaar op school gaan. Dat studentenexamen is het gymnasiale examen. Het Zweedse gymnasium is niet te vergelijken met het onze, want grieks en latijn zijn geen verplichte vakken, en men kan een keus doen uit Latijn en Engels als hoofdtaal, Grieks is daarbij niet verplicht. Het percentage leerlingen dat de klassieke talen kiest wordt van jaar tot jaar kleiner en bedraagt thans ruim een derde van het totaal. Men zou dus het Zweedse gymnasium het beste kunnen vergelijken met onze H.B.S. Nu kan men in Zweden maar niet zo zelf beslissen of men dit gymnasium zal volgen of niet. Alleen de beste leerlingen van de school kunnen deze overgang maken. Zij, die behoren tot de boerenbevolking en dus ver van de stedelijke inrichtingen voor uitgebreid en hoger onderwijs verwijderd wonen, kunnen, wanneer zij aan de eis van de vereiste intelligentie voldoen, een belangrijke bijdrage ontvangen van het Rijk in de reis- en verblijfkosten.

Niet alleen dat het onderwijs gratis is, maar men kent in Zweden ook het systeem van gratis schoolvoeding overal. Op het platteland doet zich hierbij de invloed gelden van de verre afstanden, maar ook in de steden heeft men deze schoolvoeding. En dit houdt weer verband met het feit, dat zoveel gehuwde vrouwen in het bedrijfsleven een plaats hebben. Zo worden ook de kinderen goeddeels aan de gezinnen onttrokken en als Staatskinderen opgevoed. De kinderen gaan dan, meestal na een bord zure melk (in Zweden zeer geliefd) thuis genuttigd te hebben, naar school en krijgen daar hun verdere verzorging. Komt dan de vrouw des avonds van haar werk, dan wachten doorgaans haar kinderen al op haar. Er zijn winkels, waarin men de gerechten half-gaar kan inslaan, zodat zij slechts enkele minuten behoeven te koken op de elektrische kookplaten in de keuken, en het maal is met weinig moeite gereed. Een keur van mogelijkheden voor samenstelling van het menu ligt in de schotels uitgesteld in de winkels, die zeer modern en uiterst hygiënisch zijn ingericht. Een tas behoeft de vrouw niet bij zich te hebben, men krijgt een papieren handtas van de zaak, waarin het middagmaal-voor-het-gezin, dat men heeft ingekocht, wordt megedragen. Zo ziet men, dat alles is ingericht om het de werkende vrouw zo gemakkelijk mogelijk te maken. Met name in de steden heeft men rond de huizenblokken, speelweiden, waarin de kinderen hun vertier kunnen zoeken. Toch verzekerde een mijner Zweedse vrienden mij, dat die kinderen, die moeder niet thuis treffen als zij van school komen, toch de neiging hebben, om zonder deze leiding, te verwilderen, hetgeen niet behoeft te bevreedmen. Het leidt dan ook geen twijfel of het gezinsleven krijgt hierdoor een lelijke deuk en de gezinsband verslapt deerlijk. Er is nog een andere schadelijke kant aan deze arbeid van de gehuwde vrouw in het bedrijfsleven. En dat is het grote aantal echtscheidingen, dat men in Zweden aantreft. Dit is inderdaad daar een ontstellend probleem. Een onverschillige houding tegenover het huwelijk is onmiskkenbaar. Een record sloeg Stockholm, dat b.v., zoals ik ontleen aan het meerge-noemde boek van de heer H. D. Baars over Scandinavië, in 1944 175 echtscheidingen had

op 1000 huwelijken, welk cijfer in 1945 zelfs steeg tot 222. Voor geheel Zweden was dit cijfer over de periode 1941 tot 1945 gemiddeld 78 per 1000. Toen ik dit jaar mijn reis naar Scandinavië weer maakte, vernam ik van twee echtscheidingen in de betrekkelijk toch kleine kring van bekenden, die ik daar heb, en teruggekeerd kwam het bericht, dat van een derde relatie de vrouw het huis had verlaten. In één van deze gevallen was het motief, dat de vrouw niet gediend was van het overmatig roken van de man, die inderdaad een verslaafd roker was en dit ook in de slaapkamer deed. Het lijkt mij een onbetwistbaar feit, dat deze hoge echtscheidingsfrequentie een gevolg is van de emancipatie van de vrouw, die zelf een eigen inkomen heeft, dus ook zelfstandiger denkt en leeft en handelt, niet gediend is van veel kinderen in haar huis, en ook gemakkelijker komt tot echtscheiding, omdat haar maatschappelijke verzorging geen probleem voor haar is of behoeft te zijn. Dit werken van de vrouw buitenshuis is ook niet bevorderlijk voor het zedelijk peil, en dit werkt ook de echtscheidingen weer verder in de hand. Wij komen hier voor een bepaald zwarte bladzijde van het leven in Zweden te staan. Wij mogen in Nederland hieraan ook wel terdege denken en hebben in dit opzicht aan Zweden beslist een baken in zee, dat ons waarschuwen kan op deze klip niet te stranden. De Euromarkt komt en de grote Economische Europese gemeenschap wacht ons. De sociale harmonisatie zal er een vast onderdeel van uitmaken. Maar wij hebben elders al eens eerder de vraag gesteld: zal de Franse of de Zweedse vrouw het lot van haar Nederlandse zuster gaan delen, die thuis is en haar huis verzorgt, of zal straks voor het gezinsinkomen en de gehele inrichting van het leven, ook bij ons de gehuwde vrouw naar fabriek of kantoor moeten overdag?

In Zweden treft men een uitgesproken wanverhouding tussen ouderschap en huwelijk aan. Hierbij laat ik volgen een statistische opgave, zoals ik deze ontleende aan het boek van de heer H. D. Baars, die dat vraagstuk nog uitvoeriger bespreekt, dan ik het hier doen kan. Het betreft een opgave van het aantal kinderen met vermelding van het aantal maanden na de huwelijksluiting, dat deze kinderen geboren werden. De statistiek loopt over de jaren 1941—1945.

Aantal maanden na het huwelijk	aantallen geboren kinderen
0—2	13.911
2—3	13.545
3—4	16.647
4—5	17.066
5—6	14.202
6—9	17.797
9—12	21.222
Totaal aantal huwelijken : 313.471 ;	
Totaal aantal kinderen : 114.390.	

Uit deze statistiek blijkt duidelijk, dat eerst wanneer het kind verwacht wordt, het huwelijk tot stand komt, en dat in verreweg de meeste gevallen. Daarbij komt dan nog het grote getal van die vrouwen, die wel een kind ter wereld brengen, doch voor welk kind geen man en vader is, die met de vrouw en het kind het gezin vormt. Wel is de Zweedse wet zeer streng, wat betreft de verzorgingsplicht voor de vader, ook wanneer dit een onecht kind is. De onechte kinderen delen volgens de Zweedse wetgeving gelijk op met de in het huwelijk van de man geboren kinderen bij de verdeling van de nalatenschap. Op het Zweedse belastingaangiftebiljet komt dan ook de vraag voor of men ook onechte kinderen tot zijn last heeft. Parallel met deze wanverhouding tussen ouderschap en huwelijk loopt het veelvuldige geslachtelijk verkeer tussen de jongeren zonder dat het tot een huwelijk komt. Een der grote Zweedse dagbladen heeft enige jaren geleden een bespreking gewijd aan dit verschijnsel op grond van het resultaat van een enquête in de ziekenhuizen en sanatoria in Stockholm, die had aangetoond dat het merendeel van de meisjes beneden de 20 jaar, zonder verloofd of gehuwd te zijn, reeds geslachtelijke omgang had gehad. Wij willen hierin niet meegaan met de op schandaaltjes beluste asfaltpers in Zweden en daarbuiten, die hierin maar al te veel stof vindt en daarbij ook schromelijk overdrijft.

Enige jaren geleden had een der grote Amerikaanse weekbladen aan het zedelijk

leven in Zweden een artikel gewijd. Omstreeks die tijd kwam ik juist in Zweden en ontving aan een officieel diner een plaats naast een der Zweedse ministers, die aan deze dis de Zweedse regering vertegenwoordigde. Deze uitte toen tegenover mij zijn ontstemming over deze tendentieuze, overdreven berichtgeving en stelde mij de vraag of ik nu werkelijk dacht dat zijn echtgenote en de dames van de andere Zweedse heren aan deze tafel verenigd zulk een onzedelijk leven leidden, als in dit Amerikaanse artikel was beschreven. Men beweert ondertussen, dit tussen haakjes, dat Zweden nog nooit zoveel bezoek van Amerikanen heeft gehad, als in het jaar dat dit tijdschriftartikel in Amerika verscheen. Ik kon naar eer en geweten antwoorden, dat dit in mijn gedachten niet opkwam, want ik ken maar al te veel Zweden die een voorbeeldig, eenvoudig leven leiden. Niet genoeg kan dan ook gewaarschuwd worden tegen het gevaar, dat in generaliseren gelegen is. Dit neemt evenwel niet weg dat alleen reeds op grond van de officiële statistieken en wat daarover zo nu en dan in de Zweedse pers aan de orde komt, dit toch een zwarte plek blijft in het leven van Zweden als volk. Het behoeft dan ook niet te verwonderen en strekt tot eer van het Zweedse volk, dat dit verschijnsel weer aanleiding heeft gegeven tot het in het leven roepen van grootscheepse hulpacties voor het kind, dat zijn vader niet kent en een werkende moeder heeft. Wij bedoelen hier de grootste Zweedse organisatie Rädde Brännen, redt het kind, die op een inderdaad indrukwekkende wijze door het stichten van kindertehuizen enz. op zeer intensieve wijze tracht de ernstige schade voor het leven der kinderen uit dit alles voortvloeiende op te vangen.

Wij Nederlanders hebben o.a. ook aan deze organisatie zeer veel te danken. Van haar toch ontvangingen wij o.a. enige compleet ingerichte kleuterscholen in Zeeland, ons door deze organisatie geschonken met een hulpziekenhuis, ten tijde van de overstromingsramp. Met deze instelling is wel duidelijk aangetoond, dat er in Zweden ook zeer velen zijn, die de ernst van deze zaak zich terdege bewust zijn en de gevolgen van dit kwaad met alle macht bestrijden. Toch wordt hiermee het kwaad m.i. niet in de wortel aangetaast. Dit vraagt een algehele verandering en onderwerping van de mens aan God en Zijn Woord en Wet in een immense worsteling, een strijd ten bloede toe.

Zweden heeft ook een waar bevolkingsvraagstuk. De bevolkingsaanwas is voor dit uitgestrekte land te gering en vertoont een totaal ander beeld dan te onzent. Zweden had in 1890 4.779.695 inwoners tegen Nederland 4.511.415. Op 1 Dec. 1950 bedroegen deze cijfers respectievelijk 7.099.204 en 10.025.679. In 1890 had dus Zweden circa 270.000 inwoners meer dan Nederland en in 1950 bijna 3 miljoen minder. De bevolking in Zweden steeg dan ook met 46% in deze 60 jaren tegenover 122% in Nederland. Hier heeft zich de invloed doen gelden van de Zweedse geleerde Knut Wicksell, in wien wij een soort van Zweedse Malthus kunnen zien. Hij bepleitte voor de volkswelvaart het kleine gezin met twee, hoogstens drie kinderen. Op tal van wijzen heeft hij hiervoor door het gehele land het pleit gevoerd en hoewel hij geen officiële steun ontving, heeft het Zweedse volk maar al te zeer naar hem geluisterd. Het gevolg is dan ook geweest, dat Zweden in plaats van met overbevolking met onderbevolking te kampen heeft gekregen en tot immigratie is overgegaan. De voortgaande industrialisatie vraagt steeds meer arbeiders en men moet deze wel van het buitenland aantrekken. Tienduizenden Denen, Noren en Finnen, alsook Baltische vluchtelingen, Duitsers en Polen zijn in en na de oorlog het land binnengekomen; ook een beperkt aantal Nederlanders en enige duizenden Engelsen, Fransen, Italianen en Russen. Bij mijn laatste bezoek trof ik in Stockholm ook nog een jongeman uit Vinkeveen aan, die enige maanden geleden naar Zweden was gekomen om daar te werken. Hij leefde zuinig, niet als de Zweden zei hij terecht, en kon aardig oversparen. De hoge levensstandaard in de steden voor de arbeidende bevolking heeft op onmiskkenbare wijze de trek naar de stad in het leven geroepen. De jeugd wil niet meer op het platteland leven, waar de bevolking dun gezaaid is over dit enorm uitgestrekte land. Ook is de arbeidstijd op het platteland in de landbouw langer, de arbeidsverhoudingen

minder, de arbeid zwaarder, de ontspanningsmogelijkheid geringer, zodat een stad als Stockholm met zijn vele theaters en dancings en het klatergoud van zijn stadsleven een immense bekoring doet uitgaan op de jeugd van het platteland, dat ontvolkt dreigt te geraken op de duur. Het wil mij voorkomen, dat het vraagstuk van de onderbevolking en dan met name in de spreiding van de bevolking over het gehele land, voor Zweden minstens zulk een groot probleem vormt als dat van onze sterk wassende eigen bevolking.

Dit artikel is wat langer geworden door veelheid van stof, dan we ons gedacht hadden. We willen nu nog even terugkeren tot de Zweed als mens om een volgend maal iets te vertellen over landbouw en industrie van dit land.

Wie hetgeen wij in het voorgaande bespreken op zich laat inwerken, kan wellicht wel begrip opbrengen voor het, naar mijn privé-smaak steeds wat frivool aandoende vlinderdasje, waarmee de Zweedse heren zich onder de kin versieren. Hij zal evenwel maar moeilijk dit alles kunnen rijmen met het uiterst gereserveerde, afgemeten, bepaald koel aandoende optreden van de Zweden, wanneer men hen zo voor het eerst ontmoet. Er is tussen mens en mens een bepaalde afstand, welke distantie moeilijk valt op te heffen, zo zelfs, dat een mijner vrienden, die al tientallen jaren, een geheel mensenleven, als Nederlander in dit land woont, tegenover mij verklaarde, dat hij en zijn vrouw al die jaren alleen echte vriendschap hadden kunnen sluiten, zoals wij die kennen, daar waar hetzij de man of de vrouw uit het huwelijk een Nederlander was. Met uitsluitend Zweden was hem dit niet gelukt. Ik geloof niet, dat dit in alle gevallen behoeft te gelden, maar verklaarbaar is het wel, wanneer men zelf ook enigszins gesloten en terughoudend is. De afstand tussen mens en mens blijkt ook uit het merkwaardig spraakgebruik, waarbij men elkander, daar waar men geen uitgesproken vrienden is, in de derde naamval aanspreekt. Zo bijvoorbeeld als volgt: Zou disponent (alsjeblijft de titel erbij!) Jansson zo vriendelijk willen zijn om zijn auto wat op te halen? Of het volgende: Is het voor mejuffrouw Henriksson (de werkster) zo zoetjes aan nog geen tijd geworden om haar arbeid te beëindigen? Zulk een wijze van spreken doet ons bepaald vreemd aan en is voor de Zweden typerend en heel gewoon. Het „wegvallen der titels”, zoals men het noemt is dan ook in Zweden een heel ding, een eerbewijs, waartoe men niet zo een, twee, drie komt maar doorgaans eerst na een reeks van jaren. Dan noemt men elkander bij de voornaam en wordt er beslist op gerekend dat men dit zal blijven doen, daar het anders als onbeleefd zou worden uitgelegd.

Toch leide men uit dit alles niet af, dat het Zweedse volk niet hartelijk zou zijn en de ander geen warm hart zou toedragen. Wij Nederlanders hebben met het Zweedse brood na de oorlog en met de fantastisch grootse hulpactie van Zweden bij onze nationale ramp in 1953 heus wel anders ondervonden! Men kan alleen zeggen, dat men in Zweden in het aanhouden van zijn relaties een bepaalde stijl voert, daarom komen vluchtige vriendschappen er ook niet zoveel voor als bij ons met de teleurstellingen van dien. Het leven van de Zweed is veel meer conventioneel bepaald dan te onzent, waar het wel eens te slordig toegaat wat de omgangsvormen betreft. Een Zweed is er op gesteld, dat men de omgangsvormen goed in acht neemt; het op visite gaan en de manieren aan tafel in acht nemen, vormen een stuk ritueel als het ware. Zijt ge uitgenodigd, komt op tijd, niet te vroeg noch te laat, want beide is een fout, ook al zal men u uit beleefdheid weer niet laten blijken, dat ge naar Zweedse begrippen niet correct hebt gehandeld. Wilt ge inderdaad, wanneer ge in dit land langer vertoeft of meerdere malen komt, goede vriendschappen aanknopen, dan zult ge u aan de Zweedse conventie moeten aanpassen. Dan zult ge ook stellig ondervinden, dat Zweden zeer hartelijke, trouwe en uiterst toegewijde en hulpvaardige mensen zijn. Het zijn juist deze eigenschappen, die dit land en volk voor ons zo bij uitstek interessant doen zijn, een land en volk waard om gekend te worden, ook in zijn zorgen, moeiten en bezwaren die het leven daar drukken.

P. GROEN.

Situatief denken

(Slot)

Het is aangename bezigheid om een hooggestemd artikel te schrijven over het calvinisme en de mogelijkheid tot situatief denken en handelen. Als we echter niet concreet kunnen komen tot het aanwijzen van de punten waarop zich het situatief denken kan richten en waarin het situatief handelen zich kan realiseren, komen wij weinig verder.

Wij hebben ons — en heus niet uit overspannen idealisme — nooit erg rustig gevoeld onder de bijkans gangbare mening, dat wij als gereformeerden in de huidige situatie kunnen en moeten volstaan met „profeteren” tegen de verkeerde gang van zaken op het politieke en maatschappelijke erf.

Als wij deze gangbare mening ontdoen van de tale Kanaäns waarin ze, overigens nogal aantrekkelijk, is verpakt, blijft er maar weinig over.

Doorgaans kunnen onze reizende referatenhouders met door routine verkregen gemak de uren volpraten over hoe en waar het verkeerd gaat; maar net als men denkt: en nu komt eindelijk eens de vraag aan de orde, hoe het moet en kan, komt het plotseling einde.

Wij weten zeer wel, dat het bovenstaande niet bijster vleidend klinkt voor onze referenten en we hadden het ook niet zó gezegd, als niet deze negatieve methode van benadering van de actuele problemen bij de broeders onrust en onvoldaanheid en bij de buitenwacht gerechtvaardigde ergernis wekte.

Die onvoldaanheid bij de broeders en die ergernis van de buitenwacht is niet bevorderlijk voor onze goede naam en wij achten de noodzaak van een uitgesproken gereformeerde pers en organisatie wel zo dringend, dat we ons moeten keren tegen alles wat onnodig die pers en organisaties schaadt en zou kunnen schaden.

Het is goed, ja, het is noodzakelijk, dat ons gereformeerde volk gewaarschuwd wordt tegen de bedwelmung door de welvaartsstaat met haar staatszorg en dirigisme, maar even noodzakelijk is het de weg te markeren naar een gezonde samenleving, gefundeerd op Schriftuurlijke beginselen.

Het ene moeten wij doen, het andere mogen wij niet nalaten. Kunnen wij niet nalaten zonder onze roeping als gereformeerden te verzaken.

Dan zal blijken dat het ene vele malen gemakkelijker is, dan het andere. Dan zal ook blijken, dat we ons weliswaar een vooraanstaande positie hebben weten te verwerven in de groeiende kring van hen, die beslist afwijzend staan tegenover de huidige sociaal-economische politiek, maar een achterstand van tientallen jaren hebben ten opzichte van hen, die zich bezig hielden met de ingewikkelde en dikwijls benauwende problemen van de praktijk van het politieke en maatschappelijke leven.

Over die vooraanstaande positie behoeven we ons niet te schamen; evenmin behoeven we er trots op te zijn. Typisch calvinistisch is deze positie persé niet. Maar die achterstand mag ons niet met rust laten, want het is een van de oorzaken waardoor de gereformeerden uit het publieke leven zijn weggerangeerd. Teveel hebben wij geteerd op oude roem en gesteund op onze sterke mannen.

Het is onze Hemelse Vader, die het zo beschikte, dat wij onze geloofsroeping moeten vervullen in het atoomtijdperk en onder een cultuurpatroon, dat wel heel sterk afwijkt van alle vorige.

De mens die leeft bij het Woord weet, dat in onze samenleving en samenlevingsvormen de zonde werkt; maar hij weet, dat de zonde niet minder sterk werkte in de vorige.

De mens, die leeft bij het Woord, verlangt daarom niet — zoals Rome — terug naar een voorbij cultuurpatroon; geeft zich ook niet over aan illusies van een harmonieuze gemeenschap.

Niet gebonden door filosofische constructies of humanistische idealen, staat hij vrij, christelijk vrij, tegenover de veranderende samenlevingsvormen. Vrij, maar ook vast, want Gods Woord, waarop hij staat, en Gods wet waarnaar hij leeft, zijn universeel en onveranderlijk.

Gods Woord en Wet waren hanteerbaar in de middeleeuwen; zij golden en er werd van getuigd in de vorige eeuw, bij moordende

economische en hemelgerende sociale toestanden; zij gelden en wij moeten er van getuigen in onze tijd van economische samenwerking en sociale vooruitgang.

Vanwege de christelijke vrijheid kan, ja moet de calvinist positief staan tegenover zijn tijd en samenleving. Omdat hij daarin de zonde onderkent, kan hij het goede dankbaar aanvaarden als goede gaven uit de hand van zijn Vader. Dat is de mogelijkheid en tevens de zegen van het situatieve denken.

Dat er nu, in plaats van moordende concurrentie, waarin het recht van de brute sterkste domineerde, economische samenwerking gekomen is; dat er nu, in plaats van verterende klassenstrijd gekomen is een georganiseerd bedrijfsleven; dat er nu organen zijn voor materiële verzorging van de oude, zieke en werkloze arbeiders, dat nu ook de sociaal zwakkeren hun deel krijgen van de schatten van kunst en cultuur, dat alles zijn goede gaven van de Hemelse Vader. Het is ondankbaar als wij de zegen hiervan en hierin niet zien en alleen maar oog hebben voor het betreurenswaardige feit, dat deze gaven door het moderne humanisme in hun tegendeel worden verkeerd.

Als de Schriftgetrouwe calvinist ernstig poogt de onveranderde gereformeerde geloofsleer tot gelding te brengen voor de praktijk van het leven van vandaag, heeft hij voldoende aanknopingspunten en kan hij, mits hij niet star wil vasthouden aan het cultuurpatroon van vorige tijden, de historische structuurveranderingen erkennen en verrekenen.

Dát is vandaag onze roeping.

Wij mogen er geen vrede mee hebben, dat de gereformeerden op dood spoor zijn geraagd. Dat het zover kon komen is voor een groot deel eigen schuld. Daarom past ons geen confectieprofetenmantel of dito martelaarskleed.

Wij moeten durven erkennen als gereformeerden, als calvinisten te hebben gefaald.

Niet in het minst hierin te hebben gefaald, dat wij onze krachten verteerden en soms nog verteren in partijen en organisaties, wier samenwerkingspatroon het verbiedt en onmogelijk maakt de actuele problemen te benaderen als gereformeerden. Terwille van de eenheid en de samenwerking moesten en moeten wij het typisch gereformeerde steeds naar de achtergrond schuiven.

Heel duidelijk en heel tragisch hebben wij hierin gefaald, dat wij aan de zo belangrijke en enthousiaste reformatorische beweging van de 30er jaren niet de klankbodem konden bieden die ze verdiende en nodig had, waardoor deze beweging voor de politieke en maatschappelijke praktijk bijna zonder invloed en betekenis bleef.

Omdat het samenwerkingspatroon van de christelijke partijen en organisaties ons niet toestond „gereformeerd” te denken en vanuit ons „gereformeerd-zijn” te handelen, hebben wij ook verlerd situatief te denken en te handelen. Mede daardoor staan de gereformeerden vandaag bijkans overal naast. Als men de som van allen die zich vandaag nog gereformeerd noemen aanduidt als „gereformeerde gezindte” en daarvan nog verwachtingen koestert, moet men bedrogen uitkomen.

Immers: de massa van die gereformeerde gezindte is in de praktijk meer humanistisch, dan gereformeerd gezind. De besten onder hen, b.v. de Patrimoniumgroep, vinden geen klankbodem, omdat ze, ondanks hun soms felle protesten tegen de principiële koers, onvoorwaardelijk trouw blijven betuigen aan het ongereformeerde samenwerkingspatroon der oude organisaties.

De principiële structuur der christelijke organisaties, met of zonder voorkeur voor de gereformeerde gezindte, vormt een latente bedreiging voor het gereformeerde leven. Alleen in gereformeerde organisaties, dus in organisaties waar men de actuele problemen als gereformeerden kan benaderen vanuit de gereformeerde geloofsleer, kunnen wij als calvinisten onze publieke roeping, die én door de Heilige Schrift, én door de historie is bepaald, volvoeren.

Wij schrijven dit niet, omdat wij van mening zouden zijn, dat onze gereformeerde organisaties ideaalorganisaties zouden zijn. Integendeel; wij zien heel goed de fouten

en gebreken van de gereformeerde pers en organisaties.

Die pers en organisaties moeten wat minder prat gaan op hun „leidinggevende taak”; meer ruimte laten voor het ambt van de lezende en georganiseerde gelovige, meer openstaan voor, of beter, wagenwijd openstaan voor critiek. Zelf vrijgemaakt van menselijke bindingen, moeten ze nu zelf de broeder niet gaan binden aan eigen opvattingen en interpretaties, (b.v. van de art. 27 tot 29 van de Ned. Geloofsbelijdenis). In geen geval deze opvattingen en interpretaties gaan hanteren als schibboleth en daarmede hen, die bij ons horen afschrikken en afwijzen. Bovenal: onze gereformeerde organisaties zullen moeten laten blijken, dat niet de kennis van de belijdenis, hoe nuttig ook, maar de liefde de vervulling is van 's Heren Wet en Woord. Liefde, die zich concreet uit in barmhartigheid en medeleven met de naaste en in verdraagzaamheid tegenover de broeder, die anders, of misschien wel verkeerd denkt.

Maar wat ook de fouten van de gereformeerde organisaties mogen zijn, zij geven ons wat de oude christelijke organisaties en partijen ons niet konden geven, n.l. het voorrecht om de actuele politieke en maatschappelijke problemen te benaderen als gereformeerden, het voorrecht om met ernst te zoeken naar de realisering van de onveranderde gereformeerde geloofsleer in de veranderende samenleving, het voorrecht een klankbodem te zijn voor allen die denken en handelen vanuit de gereformeerde belijdenis.

In de gereformeerde pers en organisaties kunnen wij gebruik maken van de mogelijkheid tot situatie denken.

Tenslotte: de aard van ons onderwerp bracht mee, dat wij nogal dikwijls moesten spreken van „wij gereformeerden” en dat kan de indruk wekken van geestelijke pedanterie.

Toch is, als wij spraken over deze politieke en maatschappelijke roeping, alle eigenge-reidheid ons vreemd.

„Wij gereformeerden” hebben niets om op te roemen; veel, heel veel om ons te schamen en als wij desondanks spreken over onze publieke roeping, gebeurt dat zeker niet in de stemming van „en dat zullen „wij gereformeerden” nu eens eventjes klaren”.

Ons denken en handelen moet worden beheerst door de ootmoed.

Maar ootmoed en roepingsbesef sluiten elkander niet uit, ze completeren elkaar. Roepingsbesef zonder ootmoed leidt tot activisme. Ootmoed zonder roepingsbesef leidt tot dopers piëtisme.

Wij zijn vreemdelingen hier, en het is goed dat we elkaar daaraan helpen herinneren. Maar wij zijn vreemdelingen met een dringende opdracht, en aan die opdracht moeten wij elkander ook helpen herinneren.

Wormer.

JAC. WIJNANDS.

BOEKBESPREKING

Dertig jaar in de greep der Jehova-getuigen.

Door William J. Schnell.

Uitgave: Jan Haan N.V., Groningen, 1958.

Jehova-getuigen is de naam van een agressieve secte, die tegenwoordig ook in ons land veel van zich doet spreken. In tegenstelling tot een dertig jaar geleden. In de eerste druk van de Christelijke Encyclopaedie bijvoorbeeld, zoekt U tevergeefs naar deze naam. Wel vindt U de secte vermeld in deze Encyclopaedie maar onder de naam Russellianisme. Dat was toen in Amerika de naam van deze secte.

Charles Taze Russell (1852—1916) staat bekend als de stichter. Hij stamt uit presbyteriaanse — dus calvinistische kringen — uit de Verenigde Staten van Amerika; kwam in aanraking met de leer van de Adventisten; publiceerde een reeks bijbelstudies, waarin hij allerlei oude ketterijen opnieuw opdigde en op schier elk punt van de leer der orthodoxe christenheid afweek. Hij loochende de drie-eenheid, ontkende dat onze Heiland de Zoon Gods in het vlees is en dat hij gestorven is om de wereld met God te verzoenen, en dat Hij nu in de hemel aan de rechterhand Gods is totdat Hij zal wederkomen om te oordelen de levenden en de doden. Deze leer van C. T. Russell en zijn aanhangers is gemakkelijk te herkennen als de leer van de anti-christ, die reeds in de wereld is, 2 Joh. 7.

In Duitsland werkte deze secte reeds na de eerste wereldoorlog. De aanhangers werden daar ernstige bijbelonderzoekers genoemd, omdat zij pretendeerden de bijbel en niets dan de bijbel te bestuderen en dientengevolge de „leer” van alle kerken — rooms en protestant — en dat zonder onderscheid, te moeten bestrijden op alle punten als duivels-werk.

Na de periode van Russell, (1879—1916) (de schrijver van dit boek spreekt over de „dictatuur” van Russell) is de tweede periode gekomen van 1919—1943 onder de „dictatuur” van de Amerikaanse rechter Rutherford. En nu is men in de derde periode van het „Wachtoren Genootschap”, (de „Wachtoren” is hun periodiek) van 1942 tot 2042, „zoals ze hopen, duizend jaar lang, een Nieuwe Wereld Maatschappij”, een klassen Genootschap, dictatoriaal geregeerd door een consortium van zichzelf continuerende directeuren”, aldus de schrijver van dit boek op bladz. 207. Hij vervolgt: „In het bouwen en oprichten van dit enorme gebouw of de Theocratie van 1938 hoopt het W.T.G. (Wachtoren Genootschap) door het uitvoeren van zijn religie van „kopen en verkopen” miljoenen mensen, generatie na generatie, voor de komende duizend jaar tot zijn slaven te maken” (207). De schrijver is diep onder de indruk van de vreselijke misleiding van deze beweging. Hij noemt het een monster. „Dit monster heeft zich niet alleen op ons land (de Ver. Staten van Amerika) geworpen, maar bedreigt met zijn graaiende vangarmen alle landen der aarde. Het wil overal zijn religie van „kopen en verkopen” invoeren. Het heeft alle persoonlijk geloof in Jezus Christus bij al zijn slaven door hersenspoeling doen verdwijnen” (235). „Reeds in de tweede periode van het geweldig bouwwerk van dit Theocratisch beeld werden bij de J. G. (Jehova-getuigen) alle sporen van het persoonlijk geloof weggevaagd uit het bewustzijn van het gewone volk, in plaats van tot christenen werden ze tot **propagandisten** getransformeerd.” „En in plaats van vrije genade voor degenen die geloven in het bloed van Jezus Christus komt een zekere werkmethode, die de verlossing in Christus vervangt”. (236).

Dit werken bestond en bestaat uit het verkopen van boeken om geld te krijgen tot steun voor de organisatie, en het inleveren van een rapport over al de voor de organisatie gebruikte tijd, en het gebruik van de hersenspoeling-methode. Dit alles is tot mechanisch routinewerk geworden volgens de schrijver, en is in de plaats gekomen van het wandelen in de Geest in nieuwigheid des levens. De Wachtorens-slaven onderzoeken niet het Woord der waarheid, dat alleen wederbarende kracht geeft, zoals beloofd is in Jac. 1 : 18, maar ze gebruiken alleen de Wachtoren-geschriften, die slechts heel weinig uit de bijbel geven, en dan nog verkeerd toegepast. De schrijver zegt ergens, dat in de Wachtoren-geschriften niet meer dan 6 1/2 % van de bijbel te vinden is. De overige 93 1/2 % bestaat volgens hem uit Wachtoren-jargon. (159).

Wat bedoelt hij met de methode van „hersenspoeling”, een woord dat ons aan beweerde sovjet-russische methoden doet denken? Hij beschrijft die methode uitvoerig. Zij bestaat uit „zeven stappen”, zeven stadia, waardoor men de proselieten systematisch moet heenleiden om ze door deze methode van bewerking grondig te ondoen van de godsdienstige begrippen en voorstellingen, die ze van huis uit meebrengen, en ze dan te „vullen” met de nieuwe begrippen uit de Wachtoren-gedachtenwereld. Wie deze weg doorlopen heeft is, volgens de schrijver, zijn persoonlijke hoop in Jezus Christus kwijt, als hij daar tenminste iets van had, en is een propagandist geworden zonder naam, persoonlijkheid of plaats (237). Op die manier wordt de persoonlijkheid een slaaf. Men komt bij het lezen van dit boek diep onder de indruk van de geestelijke tyrannie die in dit leugengenootschap heerst. Men moet er niet gering van denken. Wat een systeem. Wat een denkkraacht en organisatorisch vermogen, in dienst van de leugen! Wat een ongekennde invloed! Wat een macht over mensenzielen! Wat een raffinement in het doorvoeren van dit systeem! Jonge en onervaren christenmensen moeten zich maar niet in gesprek met de getrainde propagandisten begeven. Het is beter om gevolg te geven aan het apostolisch vermaan: ontvangt ze niet in Uw huis. Met vuur moet men niet spelen. Wie ervaren is in de kennis der

Schriften moet ze echter niet sparen. Wie weet, het kan zijn nut doen.

De schrijver van dit boek heeft, zoals uit de titel al blijkt, dertig jaar in de greep van deze secte doorgebracht. En hij was één van de vooraanstaanden op verschillende posten. Wat heeft deze man veel door gemaakt; veel geleden, voordat hij uit de slavernij is bevrijd.

Op de omslag van het boek wordt meegedeeld dat de schrijver in 1905 geboren is in New Jersey, Ver. Staten, uit ouders, die uit Duitsland afkomstig waren. Bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog (1914) vertoefde hij tijdens een uitstapje met zijn ouders in Duitsland. Uit gelovige Lutherse kringen afkomstig, kwam zijn vader, en zo ook de zoon, in het Duitsland van de eerste wereldoorlog, in aanraking met de „ernstige bijbelonderzoekers” en zo is hij in de Wachtorengemeenschap terecht gekomen. Hij werd een van de voornaamste werkers voor het Genootschap in Duitsland, Polen, Tsjecho-Slovakije. In 1927 terug in de Ver. Staten. Werkt in dienst van het Genootschap. Was in leidende functies op verschillende plaatsen werkzaam, hielp relletjes maken uit propagandistisch oogpunt. Vocht in meer dan 500 rechtszittingen tot in de hoogste instanties. Werd gewijd tot prediker door het Genootschap. Organiseerde 84 afdelingen. Men ziet een man van groot gewicht in het Genootschap. Kwam langzamerhand tot een groeiend besef van de dwalingen, vooral van het leugenstysteem van het Genootschap. Kwam tot vrij bijbelonderzoek zonder de geschriften van het genootschap. Ging Gods woord recht verstaan, gaf zich, na door diepten van angst en twijfel te zijn gegaan, aan de Here over en brak met de beweging.

Wat van het boek te zeggen?

Een hoogst merkwaardig boek, geschreven door een insider, die dertig jaar hard heeft meegemarcheerd. Het boek is niet geschreven van grote afstand, mist rustige beschouwing, maar direct vanuit de benauwende belevenis van de schrijver zelf. Het draagt het karakter van een „belijdenis” en heeft een sterk biografische inslag. Een zeer documentair boek voor ieder die van deze fanatieke secte studie wil maken. Men zal overigens geschriften als van Ds H. J. Spier en van Ds B. W. Ganzevoort over deze secte, niet kunnen missen voor een overzicht over de leer van de secte.

Ds Th. Delleman schreef een „Tengeleide” voor de uitgave van de nederlandse vertaling, waarin hij een paar kritische opmerkingen maakt. Hij heeft zelfs behoefte gevoeld het oordeel van de leiding der Jehova-getuigen in ons land te vragen over dit boek. Men kon dat niet geven omdat men het boek niet had gelezen. Indien het boek in zijn substantie juist is, heeft men aan het oordeel der Jehova-getuigen geen waarde te hechten. Dat oordeel staat m.i. al van te voren vast. En we begrijpen best hoe het zal luiden. Even vernietigend als de schrijver over hen, zal die leiding over hem oordelen.

J. MEESTER.

WAAROM RAMPEN?

In de eerste plaats moeten wij wel opmerken, dat de mensen door allerlei benauwdheden, als door scherpe roeden, moeten aangezet worden, daar zij al te traag zijn om Christus aan te nemen. Ten tweede, aangezien Christus de vermoeiden en met rampen beladenen tot zich roept, is het noodzakelijk, dat wij eerst door velerlei rampen verootmoedigd worden, opdat wij nederig leren mogen. Want wanneer hun zaken in een voo-spoedige toestand verkeren, steken de mensen de hoornen van de trots omhoog. En het kan niet anders, of hij, die zichzelf gelukkig toeschijnt, moet Christus verachten. Ten derde, omdat wij al te zeer geneigd zijn, de vleselijke rust te zoeken, waaruit ook voortkomt dat vele personen de genade van Christus aan het tegenwoordige leven verbinden; zo is het nodig, om ons aan gans tegenovergestelde overdenking te gewennen, dat wij weten, dat het rijk van Christus geestelijk is.

CALVIJN

WILLEMPJE

Het verhaal van Willempje is een gewoon dorpsverhaal. Echt gebeurd weliswaar, maar niet bijster belangrijk. U kunt het rustig overslaan. En als u het tóch weten wilt, dan volgt het hier.

Willempje begon haar loopbaan ruim vijf en twintig jaar geleden als kamermeisje, zette deze voort als buffetjuffrouw en bereikte de titel van „Chef de restaurant” bij een onzer nationale grote hotels; een hotel, waarin de bekende Ivans een van zijn detectiveromans heeft laten spelen.

Willempje heeft, gekleed in haar smaakvol maar bescheiden Veluws costume, jarenlang de lakens uitgedeeld in haar periode van kamermeisje. In de tussenfase van buffetjuffrouw heeft ze gehele ministeries-op-kerstreces (met de betrekkelijke dames) gelaafd met haar pittige drankjes. En in haar huidige functie zwaait ze gracieus de scepter over een reeks koks, obers en assistenten; en dat niet vanaf een schuimrubber troon, maar — met een wenk, een duimbeweging of ander onopvallend gebaar — vanuit de tomeloze vaart van haar eigen arbeidstempo. Haar mensen hebben altijd moeite dit tempo bij te houden; misschien wel omdat de moderne generatie meer van de theorie der arbeidsefficiency afweet dan Willempje, en daarom minder van de praktijk terecht brengt.

Wanneer u eens met een zakenrelatie — en met honderd medemensen — op het spitsuur in de eetzaal aanzit, dan treft u Willempje ongetwijfeld aan. Ze geeft u alle zorg, alsof zij speciaal voor u aanwezig is. Ze adviseert bij de samenstelling van uw menu, ze legt u persoonlijk de fijnste hapjes op uw bord, ze weet er de beste dranken bij te schenken, ze moedigt u hartelijk aan om (als het goed smaakt, en dat dóét het!) nog wat te nemen, en in dat alles spreekt een rust van: blij dat u er weer bent, maak het u nu gemakkelijk, want we zijn er voor. En als u zich realiseert dat u toch eigenlijk heel geen recht hebt op deze persoonlijke attentie, omdat u toch waarlijk de belangrijkste gast niet zult zijn — wel, dan ziet u dat Willempje precies dezelfde beschaafde en correcte gastvrouw aan alle andere tafeltjes betekent!

Welnu, deze Willempje vierde onlangs haar zilveren jubileum bij het hotel, dat zij als „werkneemster”, in de zin der sociale wetgeving en der collectieve arbeidscontracten, dient.

Het vorig jaar had haar directeur zijn vijf en twintig jarig jubileum gevierd: temidden van een uitgelezen gezelschap van stamgasten, met champagne, toespraken, pers en flitsfoto's. En — evenals een gevierd dirigent, die zijn concertmeester laat delen in de hulde — was een klein deel van het eerbetoon op zijn eerste hulp neergekomen.

Als het regent op de dominé, dan wil het wel eens druppelen op de koster, nietwaar? Toen kwam natuurlijk de vraag: wanneer is Willempje aan haar zilveren jubileum toe? Waarop de afspraak gemaakt werd: als het zo ver is, dan komen we wéér samen!

Er zijn, in vreugdevolle momenten, meer afspraken gemaakt dan nagekomen. Maar deze afspraak is getrouw uitgevoerd: Willempje werd luisterrijk gehuldigd toen ze onlangs aan de beurt was.

Meer dan honderd gasten waren uit alle streken des lands overgekomen, voor de „receptie van Willempje”. Hoogwaardigheidsbekleders, ministers, grote industriële figuren, kooplieden van formaat, leden van de rechterlijke macht, officieren, burgemeesters en veel meer waren in reünie bijeen, teneinde Willempje te huldigen. Het stroomde van auto's en gasten, van robes et manteaux, jacquets en uniformen, van hoog en nog hoger.

Het begon met een toespraak van „de baas”, en een gouden horloge: alsjeblijft Willempje. Vervolgens een gelukwens van het overige personeel, met een boekenkast voor Willempje. Dan bloemen. Een toespraak van de Horecaf, met een zilveren penning voor Willempje. Weer bloemen, foto's. Een toespraak van de Maatschappij voor Handel en Nijverheid, met een zilveren draagpenning voor Willempje. Weer foto's en bloemen. Een charmante weduwe sprak — tussen al die mannelijke sprekers door — een hartelijk woordje van vrouw tot vrouw: we kennen je al van 1936 af, Willempje, en mijn man zei

vroeger: „wat een knap en aardig meisje is dat” — nu dat ben je inderdaad, nóg altijd. Maar je hebt van je taak iets gemaakt. Je gaat zonder ijdelheid je weg.

Dat was allemaal vriendelijk en eervol genoeg. Maar het werd nog beter. Het belangrijkste was de aanbidding van geschenken namens alle gasten, door een speciaal gastencomité: een rechter, een fabrikant, een koopman, een advocaat en een notaris-met-dubbele-naam. De notaris-met-dubbele-naam kreeg het woord en roemde in overtreffende trappen en op onderhoudende wijze alle reeds hiervoor genoemde en geroemde eigenschappen. Eigenlijk bood zijn geestige rede weinig nieuwe aspecten voor de oudjes van Willempje, die wat lacherig en onwennig in een paar enorme fauteuils waren gepoot, en van daar uit zachtjes critiqueerden: waarom nou zo'n drukte voor onze Willempje — de andere kinderen zijn toch zeker net zo? — Weer foto's, sherry en champagne, weer geschenken: een antieke oudveluwe rankenkast, een kostbaar schilderij en een enveloppe met inhoud voor haar liefste wens.

Maar toen kwam het wérkelijke hoogtepunt pas.

De dubbele notaris was in zijn peroratie beland: „Je hebt met al je enthousiasme en al je plichtsbetrachting je werk op voortreffelijke wijze vervuld. Ik vind het prettig, dit in tegenwoordigheid van je goede ouders te kunnen zeggen. En dan vraag ik me wel eens af: hoe komt dat, in deze tijd, deze dynamische tijd met zijn vervlakking en zijn materialisme in alle opzichten, — zo dat je je hart wel eens vasthoudt en vraagt: waar moet dat heen? — dat er nog dergelijke mensen bestaan?

Bij jou heb ik de oplossing gevonden, Willempje. In de eerste plaats je grote plichtsbetrachting; voorts je vrome levenswijze, en nog het meeste: dat jij gevoelt de taak, die je is opgelegd door Hem, in Wien, van Wien en tot Wien alle dingen zijn. Dat je in je leven gevoeld hebt een roeping te moeten vervullen, hoe hoog of laag je ook staat, en dat je begrijpt dat je in dienst staat van Hem, Die alles regeert!

Jan Toorop heeft een tekening gemaakt van een Zeeuwse boer. Uit die uitdrukking van die Zeeuwse boer straalt iets heel groots:

PERSSCHOUW

Wolvega

De scheuring van de (synodale) Geref. Kerk van Wolvega staat weer in het middelpunt van de belangstelling.

Ze werd een feit op de eerste Pinksterdag van dit jaar. Toen werd er in de pers éven over geschreven. Daarna ebde de belangstelling weer weg. Maar plotseling vlamde ze weer hoog op door een artikel, dat Okke Jager daarover schreef in „De Strijdende Kerk”.

Op zeer felle wijze is Prof. Polman in het Geref. Weekblad tegen Okke Jager van leer getrokken. Het tweede artikel van hem tegen de almeloze predikant begon zo:

Laat ik eerlijk opbiechten, dat ik dit artikel allerminst in een rustige gemoedsgesteldheid schrijf. M'n vrienden zeggen vaak, dat ik onder allerlei omstandigheden dezelfde gelijkmatige gemoedelijkheid weet te bewaren. Hoe dit ook zij, vandaag kookt het van binnen. Heilige toorn en diepe verontwaardiging vervult me vanwege het schandelijk schrijven van Okke Jager inzake Wolvega, waarop ik — zie vorige week — beloofd heb nader in te gaan.

Dat is niet mals!

In zijn artikel beschrijft Prof. P. dan wat er zo al door kerkvisitatoren, classis, generale synode is gedaan t.a.v. de moeilijkheden van Wolvega's kerk.

Hij legt er vooral de nadruk op, dat al deze instanties zo voorzichtig, onpartijdig en wijs hebben gehandeld.

Toch laat ons dat artikel over de **eigenlijke** kwesties geheel en al in de mist.

Want die zijn:

a. wat was in feite de **zaak** waar het in Wolvega over ging. Wat voor goddeloosheid

vertrouwen en kracht, Toorop zette hieronder „Godsvertrouwen”. Als Toorop nu nog leefde, en hij kwam hier op de Veluwe, en hij zou een soortgelijk portret van een vrouw maken, dan kon hij niet beter dan Willempje nemen, en hieronder schrijven: een vrouw met Godsvertrouwen”.

* * *

Ja, dat zei die dubbele notaris. En onder de hoge gasten waren er ongetwijfeld, die vonden dat de notaris er wel wat een godsdienstige draai aan had gegeven; en anderen, die meenden dat hij precies op de juiste golf-lengte had gespeeld.

Maar Willempje dacht daar anders over. Ze is maar gewoon-hervormd, en weet niet veel van de richtingstrijd af — daarom waren beide dominees maar aanwezig. Maar voor Willempje leeft deze kostelijke feestdag slechts in één moment van bodemloze vreugde voort: dat haar hemelse Vader is groot gemaakt op haar jubileum; dat de HEERE, te midden van het zeer wereldse feestgedruis, bij notariële uitspraak is geprezen!

Zij dacht aan haar belijdenis, toen ze — nog kamermeisje — van haar dominé de tekst meekreeg: „laat uw licht alzó schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien, en uw Vader die in de hemelen is verheerlijken”. Dat leek haar zulk een onmogelijke taak — en zie, de taak bleek vervuld voordat ze er erg in had.

Ze had alleen maar trouw haar plicht gedaan, en gezorgd dat ze de kneepjes van haar vak goed leerde. Toen schonk de HEERE zomaar genadé en eer — meer dan ze op kon.

's Avonds liet ze „haar” gasten uit, bij de poort van het hotel: hartelijk dank voor uw komst, mevrouw; welbedankt meneer! Een enkele zoen van een mevrouw in nerts, een dubbele handdruk van een heer in gala. „Hebt gij iemand gezien, die vaardig in zijn werk is? Hij zal ten dienste van koningen gebracht worden”, zegt de spreukendichter.

Zo, dat was het verhaal van Willempje. Niet bijster belangrijk? Neen, maar dat hebt u vooraf geweten. Het belangrijkste is misschien wel, dat dit alles echt gebeurde, nog maar enkele maanden geleden, op geen honderd meter afstand van de werkkamer van

D. W. L. M.

hebben de mannen en vrouwen, die de evangelisatie in Noordwolde verzorgden, nu feitelijk gedaan, dat men zo tegen hen optrad. Wat is de feitelijke **oorzaak** en het eigenlijke **punt** van het conflict.

b. Hebben die classicale en synodale instanties werkelijk **alle hiërarchie vermeden**.

We weten het maar al te goed hoe het daarmee in de veertiger jaren ging. Men verzekerde ook toen, dat men zo voorzichtig, onpartijdig en wijs handelde. Maar in feite was toen de hiërarchie volkomen troef.

En de zaak waar het om ging, de leeruit-spraken werden weggemoffeld achter een „ordekwestie”.

Of de hiërarchie dan optreedt met zachte handen, een vriendelijk gezicht, en zeer geduldig; of ze een zijden koord gebruikt om te binden waar niet gebonden mag worden — dat doet allemaal aan de werkelijkheid van de hiërarchie **niets** af.

Toen vroeger kettters vervolgd werden liepen monniken met hen mee naar de brandstapel hen handenwringend bewegend om toch te herroepen, opdat ze niet verloren zouden gaan! Maar de brandstapel ging roken!

Een gedeelte van het artikel van Okke Jager, waarop Prof. P. reageerde laten we hier volgen:

In Wolvega is een gemeente, die enthousiast wil werken in de evangelisatie, — een gemeente die door mannen als Ds Baas, Ds Wesbonk en Ds de Boer is „los”geprekt tot een gemeente-voor-de-wérelde, — maar die op allerlei manieren geremd werd, totdat er een Vrije Gereformeerde Kerk is ontstaan. Er waren moeilijkheden, al jaren lang; maar na een „Grote Verzoendag”, waarop iedereen een eed aflegde om te blijven samenwerken, werd van hoger hand bevolen: de evangelisatie-predikant en de twee evangelisten moeten vrijwillig vertrekken, met als stok achter de deur: intrekken van financiële steun. Zo zijn onze manieren. Ze **moeten vrijwillig**

heengaan, terwijl de Kerkeraad eerst een ander advies gaf, terwijl er contact was met vele buitenkerkelijken, terwijl een groot deel van de gemeente dit „vrijwillig moeten” niet kon verwerken. Achter de rug van de plaatselijke predikant om werden allerlei zaken besproken en geregeld; een bidstond werd georganiseerd, waarbij een ander moest voorgaan; kerkeraadsliden spraken van te voren af, wie zij op de ouderlingenlijst zouden zetten; zelfs de consulent van Wolvega schreef over „vriendjespolitiek” in de Kerkeraad en liefdeloosheid aan beide zijden.

Over deze achtergronden zal een brochure verschijnen. Het gaat er nu vooral om, dat wij moeten constateren: een gemeente van mensen die iets willen **doen**, voelt het nu als een enorme bevrijding, dat zij het juk van het kerkverband hebben afgeworpen. Is dit een „symptoom”, zoals „De Friese Koerier” schreef? Men zal wel proberen dit conflict te bestempelen. Maar de plaatselijke moeilijkheden hebben pas tot een breuk geleid, toen er een botsing kwam met de hiërarchische methoden, waarmee wij ook buiten Wolvega te maken hebben. Een schertsverkiezing, waar honderd gemeenteleden uit protest blanco stemden, waar verschillende ouderlingen niet konden danken, waar — toen iemand niet dankgebed wilde eindigen — de galerij ineens leegstroomde, waar Ds de Boer tenslotte alleen maar kort kon bidden om uitkomst, — deze vreemde vertoning werd door de Synode een „wettige en ordelijke” verkiezing genoemd. De Synode stelde zich daarmee volledig achter een kerkeraad, waarvan Ds Barends (consulent) in heel onze kerkelijke pers met stelligheid beweert dat de liefde er zoek was.

De Synode zal formeel wel volkomen gelijk hebben, maar dat is het nu juist. Wij maken telkens weer de botsing mee tussen de theoretische formalisten, die tevreden zijn als alles formeel klopt (een heel gewone ontslagbrief voor de dominee, die na één jaar „vrijwillig” moest verdwijnen) én de mensen van de praktijk, die het niet kunnen verdragen dat de hoge heren de oplossing al klaar hebben in de tas onder hun arm. Wie daarover meer wil weten, moet maar eens met Ds de Boer gaan praten. Toen hij brak met het kerkverband, hadden er eigenlijk tientallen collega's op zijn stoep moeten staan. Maar er stond er niet één.

Wij kunnen het alleen maar diep betreuren, dat er nu in Wolvega twee Gereformeerde Kerken zijn. Maar wij moeten oog hebben voor het merkwaardige feit, dat de Vrije Gereformeerde Kerk met een gevoel van opluchting plotseling kon constateren: nu zijn wij ook vrij van alle bindingen en schorsingen!

Hoe velen onder ons zouden zich óók opgelucht en bevrijd voelen, wanneer wij verlost zouden zijn van de lasten, die wij anderen hebben opgelegd? Het enige Chr. Geref. gezin in Wolvega kon zich nu zonder bezwaar bij deze Vrije Kerk voegen.

Moet nu werkelijk een breuk het enige middel zijn om weer vrij te worden? Hoe wij ook denken over Wolvega, hier worden wij alweer met onze neus op 1944 gedrukt. Zij, die de hiërarchie aan den lijve meemaken, begrijpen plotseling, wat anderen al eerder hebben meegemaakt. Het gaat zo niet langer!

De plaatselijke gemeente mag niet van boven af in haar vrijheid belemmerd worden. Het spreekt vanzelf dat wij nu ook weer moeten oppassen voor een over-het-paard-getild ambt der gelovigen.

Iemand schreef: „Men heeft vaak de mond vol over het ambt der gelovigen, als het er om gaat in een bepaalde zaak recht te verkrijgen. Mensen die men anders er met de haren bij moet slepen, zijn dan vol activiteit en zijn zich hun mondigheid bewust. Helaas is die mondigheid soms wel eens veranderd in grootbekkigheid. Dan zegt iemand veel te gauw: wat ik hier zeg, dat is Gods Woord. Maar hij is, net als ik, maar een arme stumper, geneigd tot alle kwaad, en nooit in staat **alles ineens en tegelijk** te bedenken. Verwaarloost hij ook factoren, die de Geest niet verwaarloost? Wij moeten geen boze en harde ogen hebben. Wij moeten alle factoren in rekening brengen en een beetje geduld hebben met de zwakheden en gebreken van anderen, en de tijd niet verknoeien met nutteloze acties voor beledigde mensen, die zelf ook wel eens anderen vergeving hebben te vragen. Men zit soms na iemands misstap hem nog maanden en maanden na te rijden met: **zijn misstap**,

toen en toen: hij moet schuld belijden. Christus wist van Petrus' misstap, heeft hem die ook aangezegd, en Petrus had geen schuld beleden, maar gezegd: neen, o neen, daar komt niets van in. Christus vierde met hém het avondmaal! En de vraag: hebt gij Mij lief? en nog eens en nog eens, die bewaarde Hij voor later, en zijn ogen waren zacht. Er zijn mensen, die een ander willen **prèssen** tot schuldbelijdenis, maar het ongeluk is: niet allen hebben zachte ogen”.

Vraagt U, wie dit geschreven heeft? Deze woorden zijn van Prof. Dr K. Schilder. We hebben er niets aan toe te voegen.

Wij wachten af wat komen zal.

En zien verlangend uit naar de aangekondigde brochure.

Inmiddels heeft de vrije Gereformeerde kerk van Wolvega zich losgemaakt van alle leeruitspraken buiten en boven de drie formulieren van enigheid en keerde zo tot de „eenvoudigheid des geloofs” terug.

VAN HIER EN GINDS

Osborn

Over Osborn, publiceerde het Friesch Dagblad het volgende:

Er wordt veel tam-tam gemaakt over de komst van de opwekkingsprediker T. L. Osborn uit Amerika, die in augustus in Den Haag zal preken en er gebedsgenezing hoopt toe te passen. Ook in Groningen treedt hij op. Vooral in „Kracht van Omhoog” e.d. wordt deze gebeurtenis met belangstelling tegemoet gezien. Men wijst op de campagnes van Osborn in Indonesië en op Jamaica, waar blinden, kreupelen en misvormden werden genezen.

Ds J. Swijnenburg gaat in Hervormd Amersfoort in op de aankondigingen van het bezoek van Osborn. Hij citeert uit de geschriften van Osborn en wijst op de fotoreportages die op iedere campagne van Osborn volgen. Eén van de foto's toont de predikende en genezende Osborn, maar zijn figuur is vervangen door de gelaatstrekken van Jezus zelf. Daarmede wilde men er de nadruk op leggen, dat Christus zelf aanwezig was bij prediking en genezing.

Ds Swijnenburg schrijft: „Onafzienbare massa's mensen, Christus werkelijk tegenwoordig, handen juichend opgestoken, kreupelen lopen, blinden zien, filmcamera's snorren, bandrecorders nemen de kreten van vreugde op. Zo zal de naam van Jezus weer aan onze ontkerstende wereld gebracht worden.

Beste broeders uit Amerika, zouden wij willen vragen, bespaar ons dit. Wij hebben geen bezwaar tegen uw critiek op de lautheid van het geloof van velen van ons, we nemen met u aan, dat Christus niet alleen helpt in de nood van onze ziel, maar ook van ons lichaam, we willen met u danken voor wonderen, door God aan ons gedaan, maar wij nemen het werkelijk niet, dat u met deze wonderen Gods reclame maakt om zó de van Christus vervreemde mens te bereiken. En we nemen het ook niet, dat u de wonderen van God maakt tot wonderen van uw eigen geloof, door de genezingen van het lichaam, die een enkele maal als bijzonder bewijs van het evangelie hebben plaatsgevonden en nog plaatsvinden, te maken tot een algemene regel voor elke ziekte die zich maar zou voordoen, zodat ieder die ziek is, maar in geloof uit bed hoeft te stappen”.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 2452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk

ADVERTENTIE-TARIEF:

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.

KERKNIEUWS

Aangenomen naar de kerken van Alphen a/d Rijn-Bodegraven: H. Scholte te Nieuw-leusen;

Naar Ten Post: kand. M. Doornbos te Wormer;

Naar Garrelsweer: kand. R. Hoogsteen te Drogeham.

Bedankt voor Blija en Almkerk-Werkendam: kand. R. Hoogsteen te Drogeham.

Adressen. Scheveningen: P. Hartog, Sonoystraat 65, 's-Gravenhage, Tel. 540274;

Vollenhoven-Kadoelen: D. J. v. d. Veen, Kadoelen 21, Vollenhove, Post St. Jansklooster.

Theologische Hogeschool-dag 1958. De Bidstond voor de Theologische Hogeschool zal dit jaar worden gehouden D.V. op dinsdag 23 september a.s. des avonds 8.00 uur in het kerkgebouw Broederweg 34. In deze Dienst des Woords, uitgaande van den Raad van De Gereformeerde Kerk van Kampen, hoopt voor te gaan Ds I. de Wolff van Enschede.

De Schooldag wordt gehouden op woensdag 24 september. In de samenkomsten zullen spreken de vier hoogleraren: Prof. C. Veenhof, Prof. Dr H. J. Jager, Prof. L. Doekes en Prof. H. J. Schilder en voorts Ds E. R. Postma van Breukelen, Ds C. Trimp van Middelburg en Ds J. v. d. Stoel van Amsterdam-C.

De leiding van de samenkomsten is in handen van Ds J. van Bruggen van Assen, Ds D. van Dijk van Groningen, Ds L. J. Goris van Wezep, Ds H. Knoop van Noordwijk aan Zee, Ds J. A. Vink van Amersfoort en Ds G. Visee van Kampen.

Alle samenkomsten beginnen des morgens precies 10.00 uur en des middags precies 2.00 uur.

Het komt de commissie voor dat meerdere broeders en zusters die de Schooldag willen bezoeken geen kaarten aanvragen omdat ze dat niet nodig vinden. Maar de commissie wil U voor de goede orde zeer dringend verzoeken wel kaarten aan te vragen, want anders weet ze niet hoeveel broeders en zusters er komen zullen en dan hebben we niet voldoende plaatsen.

Daarom is het dringend verzoek aan allen die het voornemen hebben om naar de Schooldag te gaan: vraagt direct kaarten aan, wacht niet tot morgen, maar doe het nu, per eerste postbestelling. Dan weet de commissie waar ze op rekenen kan met het aantal gebouwen en plaatsen.

Voor de bidstond zijn geen kaarten nodig. Alleen voor de Schooldag. U weet het adres, maar hier komt het nog eens:

Theologische Hogeschool, Broederweg 15,
Kampen

Nu het begin van het Universitaire Cursusjaar 1958/'59 steeds meer in zicht komt, is het voor hen die dit jaar te Leiden gaan studeren, van belang, dat er nog eens gewezen wordt op het bestaan en op het lidmaatschap van de Vereniging van Gereformeerde Studenten te Leiden „FRANCISCUS GOMARUS”. Schriftelijke aanmeldingen als lid worden vóór 8 september a.s. ingewacht aan het adres van de ab-actis der vereniging, Mej. C. C. Jasperse, Witte Singel 72, Leiden. Van dit adres zullen U dan nadere inlichtingen worden toegezonden.

C. C. JASPERSE, h.t. ab-actis.

VERSCHEENEN:

Brochure „ISRAËL EN DE DUIZEND JAREN VAN OPENBARING 20”
Door Ds J. C. Janse te Zutphen

32 pagina's met omslag, royaal formaat.
Prijs f 1.50.

Bestellingen uitsluitend per giro bij
DRUKKERIJ STEENBERGEN - ZEIST
Giro 233117

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op girorekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met bijvermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr.
Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.